

EEN SEXTANT VOOR EEN TAALSPECIALIST

Bijdragen tot
Joost Buysschaert in profiel

Onder redactie van

Sonia Vandepitte

Bart Defrancq

Lieve Jooken

‘JOOST WAS HET GEWOON OM DERGELIJKE ZINNEN TE ANALYSEREN’.

OVER BEKNOPTTE BIJZINNEN ALS OORZAKELIJK OBJECT IN HET NEDERLANDS

Filip Devos

Het Nederlands kent constructies van het type

Joost was het gewoon om dergelijke zinnen te analyseren.

Deze zin bevat achtereenvolgens een subject (*Joost*), een koppelwerkwoord (*was*), een voorlopig oorzakelijk object (altijd *het*), een copulatief gezegde (*gewoon*), en een beknopte bijzin als echt oorzakelijk object (*om dergelijke zinnen te analyseren*). De constructie kent een beperkt paradigma wat het copulatief gezegde betreft. Nederlandse grammatica's vermelden *beu*, *bewust*, *bijster*, *de baas*, *deelachtig*, *gewaar*, *gewend*, *gewoon*, *indachtig*, *kwijt*, *machtig*, *meester*, *moe*, *van plan*, *rijk*, *schuldig*, *op het spoor*, *voornemens*, *waard*, *zat*, *zeker*, *zinnens*, *van zins*. De meest voorkomende invulling van het copulatief gezegde is dus een adjectief (*gewoon*, *beu*), maar ook voorzetselconstituenten (*van plan*, *van zins*) en nominale constituenten (*de baas*, *meester*) kunnen een oorzakelijk object krijgen.

In deze bijdrage worden enkel zinnen met een oorzakelijk object (OO) in de vorm van een beknopte bijzin (BBZ) geanalyseerd. Die constructie is niet bij alle vermelde gezegdes mogelijk (vb. *Ik ben het bewust/de baas/indachtig om te Xen).

Twee elementen in het syntagma blijken op het eerste gezicht optioneel te zijn: de aanwezigheid van het voorlopig OO *het* en de

aanwezigheid van het bindwoord *om* ter inleiding van de BBZ. In theorie, maar ook in de praktijk, zijn namelijk de volgende zinnen mogelijk in het Nederlands:

- A. subject + koppelwerkwoord + *het* + gezegde + *om* + te Xen
Joost was het gewoon om dergelijke zinnen te analyseren.
- B. subject + koppelwerkwoord + *het* + gezegde + \emptyset + te Xen
Joost was het gewoon dergelijke zinnen te analyseren.
- C. subject + koppelwerkwoord + \emptyset + gezegde + *om* + te Xen
Joost was gewoon om dergelijke zinnen te analyseren.
- D. subject + koppelwerkwoord + \emptyset + gezegde + \emptyset + te Xen
Joost was gewoon dergelijke zinnen te analyseren.

In deze bijdrage gaan we aan de hand van het Corpus Hedendaags Nederlands (CHN) na (1) in welke mate *om* gebruikt wordt ter inleiding van een beknopte bijzin als echt OO, (2) wanneer er een voorlopig OO *het* verschijnt in de constructie, en (3) of er een correlatie is tussen (1) en (2).

De ANS (2016) en Onze Taal (2016) raden, wat (1) betreft, het expliciete gebruik van *om* aan, omdat de zinnen daardoor doorzichtiger zijn en mogelijke semantische dubbelzinnigheid opgeheven wordt. Verder vermeldt de ANS dat *om* in geschreven taal dikwijls wordt weggelaten. Over (2), de aanwezigheid van het voorlopig OO *het* in dergelijke constructies, en (3) is (nog) geen onderzoek verricht. Over het onderwerp is trouwens al bij al bitter weinig geschreven. Mars (1969) bijvoorbeeld geeft vooral een definitie van het OO, en een afbakening van het OO (bij koppelwerkwoorden) ten opzichte van het direct object of lijdend voorwerp (bij zelfstandige werkwoorden).

Beu, gewend, gewoon, moe, waard en zat

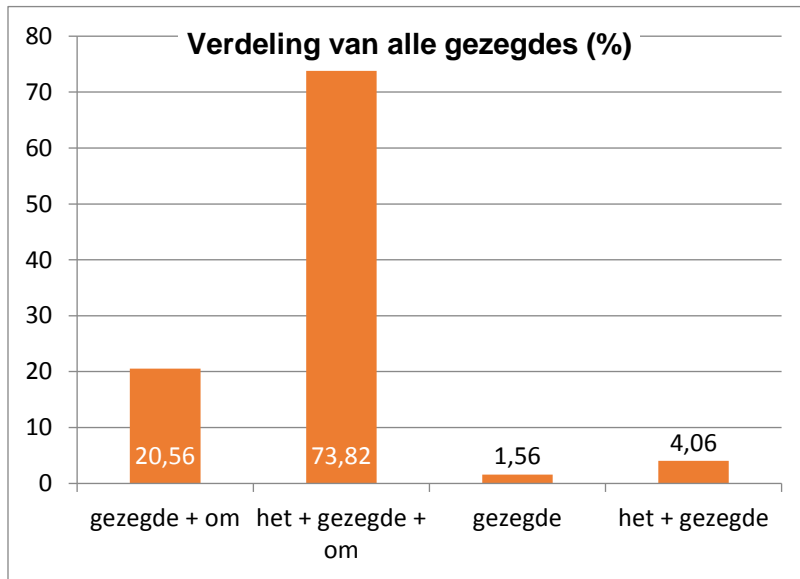
Voor het onderzoek werd eerst een lijst opgesteld met (22) gezegdes die volgens de traditionele grammatica's OO's oproepen. Aan de hand van die lijst werden voorbeeldzinnen gezocht in het CHN die een BBZ bevatten, al dan niet ingeleid door *om*. Van de 22 gezegdes die een OO hebben, zijn er 6 die voorkomen in de constructie 'subject + koppelwerkwoord (+ *het*) + gezegde (+ *om*) + te Xen'. Dat zijn: *beu*, *gewend*, *gewoon*, *moe*, *waard* en *zat*. In totaal werden in het CHN 542 zinnen gevonden met bovenvermelde constructie: *beu* (166), *gewend* (171), *gewoon* (69), *moe* (27), *waard* (71) en *zat* (38).

Ter illustratie bespreken we kort de distributie van de variatie bij *gewoon*. Van de 69 zinnen met het copulatief gezegde *gewoon* komt 34,78% voor zonder voorlopig OO *het*, 65,22% met zowel voorlopig OO als *om*, 0% waar beide woorden (*het* en *om*) worden weggelaten en 0% waar *om* niet gebruikt wordt. Dat betekent dat de constructie 'Joost was het gewoon om dergelijke zinnen te analyseren' veel 'gewoner' is dan de constructie 'Joost was gewoon om dergelijke zinnen te analyseren', en dat deze laatste constructie toch 35% van de attestaties uitmaakt. Vreemd is het dan ook dat Van Dale (2016) enkel de constructie zonder voorlopig OO *het* vermeldt als voorbeeld in het lemma *gewoon* (zinnen 2 en 4 infra):

- 1 gewend (aan ...), vertrouwd (met ...)
 - *hij was het roken niet gewoon*
 - *hij was gewoon na het eten een dutje te doen*
 - *zoals men gewoon is*
 - *ik ben niet gewoon mij te laten beledigen*
dat strijdt tegen mijn natuur, verdraag ik niet
 - *hij is aan zware arbeid gewoon*
 - *wij waren aan elkaar zo gewoon geraakt*
 - *ik ben het zo gewoon*
het zo gewend

Distributie

Als we de 6 behandelde gezegdes bekijken, en alle procenten optellen en delen door het aantal gezegdes (zodat bepaalde gezegdes niet zwaarder door zouden wegen omdat er meer voorbeeldzinnen van te vinden zijn), blijkt de distributie zoals weergegeven in grafiek

1:

Grafiek 1: distributie van de constructietypes bij alle onderzochte gezegdes

Conclusies

De belangrijkste conclusies uit dit beperkte onderzoekje zijn:

- (1) qua frequentie vinden we de volgende volgorde van constructietype: $A > C > B > D$;
- (2) het mogelijke constructietype (A, B, C of D) hangt vooral af van het type gezegde. 'Ik ben gewend om te Xen' is bijvoorbeeld veel frequenter dan 'ik ben gewoon om te Xen';

(3) de aanwezigheid van het voorlopig OO *het* correleert met de aanwezigheid van *om* als bindwoord in de BBZ. Slechts in 1,56% van de corpuszinnen vinden we bijvoorbeeld constructietype D;

(4) *om* als bindwoord komt altijd voor bij *gewoon*, minder bij andere gezegdes en het is het makkelijkst weglaatbaar bij *gewend*. Over het algemeen wordt slechts in 5,62% van de zinnen *om* weggelaten.

Hoewel de ANS (2016) vermeldt dat *om* in geschreven taal vaker wordt weggelaten dan in gesproken taal, blijken zinnen met *om* ook daar veel frequenter.

Verder onderzoek zal onder meer de attitude van de (Vlaamse en Nederlandse) taalgebruiker rond deze constructievariatie in kaart proberen te brengen. Of dat dan ook iets aan het licht zal brengen? Joost mag het weten.

Referenties

ANS (2016): Coppen, P., W. Haeseryn en F. de Vriend, Elektronische Algemene Nederlandse Spraakkunst. Geraadpleegd op 14/2/2016 op <http://ans.ruhosting.nl/>.

Corpus Hedendaags Nederlands (2016). Geraadpleegd op 14/2/2016 op <http://www.inl.nl/inl-nieuws/1012-corpus-hedendaags-nederlands>.

Mars, F. K. M. (1969), 'Over oorzakelijke en andere voorwerpen.' In: *De nieuwe taalgids*, 62, pp. 368-376.

Onze Taal (2016), Wel of geen om. Geraadpleegd op 14/2/2016 op <https://onzetaal.nl/taaladvies/advies/om-wel-of-geen-om>.

Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal (2016).
Geraadpleegd op 15/2/2016 op <http://www.vandale.nl/zoeken/dikke.do?zoekservice-error=???nl.error.zoekservice.error.content.default???>.